

*Коллер Юрій Сергійович,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Фундаментальне значення безбар'єрності в Україні впливає безпосередньо з положень Основного Закону, який визначає людину як центр державної політики та головний суб'єкт суспільних відносин. Стаття 3 Конституції України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю [1]. Ця норма не є лише декларативним принципом, а формує змістовну основу діяльності всіх гілок влади. Держава не просто проголошує ці цінності, а бере на себе відповідальність перед людиною за свою діяльність, де права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість роботи державних інституцій.

Варто зазначити, що конституційні гарантії безбар'єрності реалізуються через механізми захисту гідності. Гідність особи є недоторканною, і будь-які бар'єри – будь то відсутність пандуса, недоступність веб-сайту чи використання дискримінаційної лексики – розцінюються як посягання на гідність через обмеження автономії та незалежності особи. Таким чином, безбар'єрність стає не просто технічною вимогою до інфраструктури, а правовою категорією, що забезпечує реалізацію конституційного принципу рівності.

Подолання бар'єрів є обов'язком держави перед громадянами, оскільки невирішені проблеми доступності призводять до маргіналізації значних груп населення. Наприклад, неможливість влаштуватися на роботу через упередження роботодавця або відсутність місць у дитсадках для молодих матерів є такими ж перешкодами, як і відсутність підйомника.

Запровадження правового режиму воєнного стану на території України радикально змінило контекст реалізації політики безбар'єрності. З одного боку, із початку 2022 року спричинено масові руйнування фізичної інфраструктури (повне або часткове знищення тисяч об'єктів житлової, комунальної та соціальної інфраструктури). З іншого боку, значно збільшилась кількість людей, для яких безбар'єрність є життєвою необхідністю. Це ветерани, які отримали поранення, цивільні особи, що постраждали від обстрілів, а також мільйони людей, які перебувають у стані постійного стресу.

З метою покращення наявних проблем у сфері безбар'єрності та імплементації нормативно-правових актів Європейського Союзу в національне законодавство України в Україні за останні роки було прийнято низку

нормативно-правових актів у вказаній сфері. Так, одним з таких ключових підзаконних актів є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р (далі – Стратегія), якою визначено стратегічний курс України на створення безбар'єрного простору для всіх груп населення шляхом інтеграції принципів інклюзії в усі сфери державної політики. Метою документа є забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права та отримувати послуги на рівні з іншими [2].

У межах Плану заходів з реалізації Стратегії на 2023-2024 роки [3] уряд реалізував низку заходів, спрямованих на адаптацію до нових реалій, хоча частина планів залишилася невиконаною через бойові дії. Для подальшої реалізації вказаної Стратегії розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р було затверджено новий План заходів на 2025-2026 роки, який визначив відповідні завдання, заходи, строки, відповідальних та індикатори виконання за шістьма основними напрямками (фізична, інформаційна, цифрова, суспільна та громадянська, освітня й економічна безбар'єрність) [4].

Проте, не дивлячись на наявність комплексних нормативних документів, слід констатувати, що наразі існує достатньо потреб та викликів у кожній сфері життя для різних суспільних груп, які щодня стикаються з тими чи іншими бар'єрами як перешкодами на шляху до повноцінної участі в житті суспільства та різного роду можливостей із реалізації власного потенціалу. Як наслідок, все це ускладнює процес формування та реалізації державної політики для усунення таких бар'єрів, зокрема, досі спостерігається: ускладнений доступ до громадського транспорту та об'єктів фізичного оточення, об'єктів фонду захисних споруд, отримання інформації людьми з обмеженими можливостями; наявність великої кількості веб-сайтів, мобільних застосунків, які досі не адаптовані для всіх категорій громадян; існування окремих бар'єрів у доступі до освіти та роботи; наявність суспільного несприйняття маломобільних груп населення тощо.

Зазначене зумовлює необхідність більш дієвого, ефективного, комплексного підходу та тісної взаємодії зусиль усіх органів влади, державних і недержавних інституцій, органів місцевого самоврядування, громадськості та бізнесу для подолання існуючих бар'єрів, забезпечення рівноцінного доступу людей з різними можливостями до усіх сфер суспільного життя. Пріоритетом системного підходу до державної політики з подолання існуючих бар'єрів і створення рівних можливостей для всіх громадян, що є критично важливим як у контексті режиму воєнного стану, так і майбутнього повоєнного відновлення країни, має бути:

- 1) повна імплементація стандартів безбар'єрної мови (який базується на принципі поваги до гідності кожної людини та виключає використання слів чи виразів, що відображають упереджене, стереотипне чи дискримінаційне ставлення) у всіх ланках державного управління та освіти для зміни суспільної парадигми сприйняття інакшості;

2) забезпечення 100% доступності новозбудованих об'єктів інфраструктури, що відновлюються після руйнувань, з використанням принципів універсального дизайну;

3) адаптація існуючих міських просторів і укриттів, створення безбар'єрних маршрутів та забезпечення доступності транспорту для маломобільних груп;

4) розробка ефективних механізмів для активізації професійного навчання і працевлаштування фахівців, які мають інвалідність, підвищення спроможності приватного та публічного секторів працевлаштовувати спеціалістів з інвалідністю та створення належних умов праці, зміна робочих просторів;

5) розширення доступу до інклюзивної освіти та створення умов для навчання впродовж життя;

6) поглиблення цифровізації послуг з одночасним забезпеченням їх інклюзивності для людей з різними формами порушень, забезпечення доступу до публічних послуг в електронному вигляді віддалених сільських громадах, впровадження програм підвищення цифрової грамотності серед людей старшого віку і людей з інвалідністю;

7) розроблення чітких індикаторів моніторингу та оцінки ефективності програм з безбар'єрності, проведення регулярного аналізу потреб цільових груп Стратегії безбар'єрності та забезпечення належного механізму зворотного зв'язку для періодичного коригування політики у цій сфері.

Реалізація вказаних кроків, на нашу думку, має дозволити Україні не лише виконати міжнародні зобов'язання, а й побудувати суспільство, де кожна людина, незалежно від обставин, відчуває себе цінною, захищеною та спроможною реалізувати свій потенціал, оскільки безбар'єрність – це спільна відповідальність держави, громадського сектору та кожного громадянина на шляху до справедливого та відкритого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10> (дата звернення: 15.05.2026).

3. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 № 372-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

4. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).